

Metonimikus és metaforikus leképezések a trianoni trauma fogalmi feldolgozásában¹

1. A történelemről szóló diskurzusokban az egyes politikai, társadalmi események igen gyakran metaforikusan és/vagy metonimikusan reprezentálódnak; a tipikus, közösségi érvényű metonimikus és metaforikus konceptualizációk pedig hozzájárulnak a közösségi történelmi tudat alakulásához. Tanulmányomban a trianoni békediktátumban kijelölt új államhatárok konceptuális kidolgozását vizsgálom, Lakoff és Johnson sztenderd kognitív metafora- és metonímiaelméletének a keretében², arra keresve a választ, hogy a kognitív nyelvészet elemzési módszerei hogyan járulhatnak hozzá a történelmi tapasztalatok megértéséhez.

A fogalmi metaforák vizsgálatával foglalkozó kognitív nyelvészeti szemléletű kutatások szerint „egy fogalom másik fogalmon keresztüli megértése nem korlátozódik az új vagy költői vagy nem konvencionális nyelvhasználatra”.³ E felfogás szerint gondolkodásunkat metaforák strukturálják; a metafora nemcsak retorikai eszköz, hanem olyan széles körben, automatikusan használt, fogalmi természetű jelenség, amely elengedhetetlen eszköze a világ értelmezésének. Az absztrakt, fizikálisan nem megtapasztalható fogalmakat/céltartományokat (pl. idő, történelem) ugyanis konkrét, tapasztalati forrástartományok segítségével tesszük értelmezhetővé. A történelmi tárgyú szövegekben igen sok olyan fogalom fordul elő, amely nem érzékelhető, absztrakt entitásokra vonatkozik, mint például az ÁLLAM, TÁRSADALOM, NEMZET, FEJLŐDÉS, FORRADALOM, GAZDASÁG, HÁBORÚ, DIKTATÚRA stb. Ezeket az elvont fogalmakat ezért – hasonlóan más absztrakt komplex rendszerekhez – nagyon gyakran a GÉP, NÖVÉNY, EMBERI TEST, ÉPÜLET forrástartományok segítségével konceptualizáljuk.⁴

A kognitív nyelvészeti értelmezés a metaforához hasonlóan a metonímiát is konceptuális jelenségnek tekinti. A metonímia eszerint a kategorizáció alapvető művelete, olyan kognitív eljárás, amely a világról kialakított kognitív modellek egyes összekapcsolódó részeivel operál. Olyan folyamat tehát, melynek során egy fogalmi entitás – a közvetítő – hozzáférhetővé tesz egy ugyanabban a tartományban szereplő másik fogalmi entitást, a célfogalmat. A metonimikus leképezés egy fogalmi tartományon, egy idealizált kognitív modellen belül marad. A közvetítő fogalmat általában könnyebb megérteni, könnyebb rá emlékezni és könnyebb felismerni, mint a célfogalmat, azaz a közvetítő fogalom szaliensebb, és referenciapontként szolgál célfogalom

¹ A tanulmány az OTKA K 100717 sz. Funkcionális kognitív nyelvészeti kutatás pályázatának támogatásával készült.

² George LAKOFF, Mark JOHNSON, *Metaphors we Live by*, Chicago, The University of Chicago Press, 1980.

³ KÖVECSES Zoltán, *A metafora a kognitív nyelvészetben = A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása*, szerk. PLÉH Csaba, GYÖRI Miklós, Bp., Pólya Kiadó, 1998, 54.

⁴ vö. KÖVECSES Zoltán, *Túl a fogalmi metaforákon*. ÁNyT. 2005, 71–88.

eléréséhez.⁵

A társadalmi, politikai fogalmak vizsgálatában a konceptuális metaforák és metonímiák vizsgálata igen termékenynek bizonyult. Lakoff az iraki háború politikai bemutatásának metaforikus jellegét tanulmányozta, és felhívta a figyelmet arra, hogy az alkalmazott metaforák hogyan alkalmasak bizonyos dolgok elfedésére.⁶ Kövecses pedig azt igazolta, hogy az egyes kultúrákban elfogadott fogalmi metaforák behatárolják a társadalomról és a politikáról való gondolkodásunkat, és kimutatta, hogy Tocqueville demokráciaértelmezésében hogyan érvényesül A DEMOKRÁCIA EGY ÉRZELMEI ÁLTAL VEZÉRELT SZEMÉLY metafora.⁷

A magyar nyelvben a NEMZET fogalmi metaforák révén történő megjelenítése jellemzően élőlények, élő szervezetek, azon belül is igen gyakran személyek révén, illetve épületként történik.⁸ Czier részletesen bemutatta azokat a metaforákat, amelyek a NEMZET megjelenítésére a XIX. századi politikai szövegekben előfordultak, és igazolta, hogy a nemzet leggyakrabban épületként és élő organizmusként, azon belül pedig növényként vagy emberként, cselekvő egyénként jelenik meg.⁹

2. A trianoni békediktátumban kijelölt új határokról való gondolkodás alakulását meghatározzák azok a metaforák és metonímiák, amelyek az eseményről való különböző diskurzusokban megjelentek. A nemzeti emlékezet formálódásának folyamatai felrajzolhatók a metaforák és metonímiák által megteremtett alternatív konceptualizációs módok változatai révén. A trianoni békeszerződés óta eltelt időszak hosszúsága, és az arról való diskurzusok sokfélesége, a hétköznapi, szaktudományos, politikai beszédmódok különbségei valószínűsíthetően az egyes szövegekben fellelhető metaforikus és metonimikus leképezések, fogalmi kidolgozások eltéréseiben is tetten érhetők. A Trianon-fogalom alakulástörténetéből Putz Orsolya kutatásai alaposan értelmezték az 1990 utáni tudományos diskurzusban megjelenő metaforikus leképezések működését és szerepét.¹⁰

Figyelembe véve a vizsgált fogalomhoz kapcsolódó diskurzusok sokféleségét, dolgozatomban két különböző forrásra építve mutatom be a fogalomalkotás módozatait és azok lehetséges szerepeit. Az elemzés alapjául szolgáló nyelvi adatok két csoportja időben és az adatgyűjtés módját

⁵ A kognitív metonímia értelmezéséhez: KÖVECSES Zoltán, *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*, Bp., Typotex, 2005, 147–167.; Günter RADDEN, KÖVECSES Zoltán, *Towards a theory of metonymy = Metonymy in language and thought*, eds. Klaus Uwe PANTHER, Günter RADDEN, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins, 1999, 17–59.

⁶ George LAKOFF, *Metaphor and war: The metaphor system used to justify war in the Gulf*. http://www2.iath.virginia.edu/sixties/HTML_docs/Texts/Scholarly/Lakoff_Gulf_Meta_phor_1.html

⁷ KÖVECSES 1998, i. m., 79.

⁸ SZILÁGYI N. Sándor, *Hogyan teremtsünk világot? Rávezetés a nyelvi világ vizsgálatára*, Kolozsvár, Erdélyi Tankönyvtanács, 1996, 53–57.

⁹ CZIER Andrea, *A NEMZET szó szemantikája a magyar nyelvben*, kézirat, Kolozsvár, 1995, 12–17.

¹⁰ PUTZ Orsolya, *Magyarország területi veszteségeitől az ország megcsonkításáig. Fogalmi metaforák a Trianon utáni Magyarország területi változásairól az 1990 utáni tudományos diskurzusban*. Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények. Interdiszciplináris tanulmányok. 7. évfolyam. 2. szám. Miskolc, Egyetemi Kiadó, 2014, 43–53.

tekintve is igen eltérő, lehetőséget nyújtva ezáltal a konceptualizáció változatainak összevetésére, a fogalom alakulástörténetének és gyakorlatközösségekként is eltérő értelmezéseinek a felmutatására.

A vizsgálat korpuszát jelentették egyrészt a korai fogadtatástörténet fontos szövegei: a Kosztolányi Dezső szerkesztette *Vérző Magyarország* című kötet második, átdolgozott kiadásának¹¹ prózai anyagából kigyűjtöttem a metaforikus és metonimikus nyelvi kifejezéseket, amelyek révén hozzáférhetővé válnak az alapjukat képező fogalmi metaforák. Az 1920-as kötet az irredenta ideológia egyik első, reprezentatív, számos jeles szerzőt felvonultató, irodalmi indíttatású munkája,¹² a második kiadás célja az ideológia újjáélesztése és folyamatos életben tartása, ezért véleményem szerint nyelvi anyagának vizsgálata megmutathatja az első világháború utáni, Trianonnal kapcsolatos fogalomalkotás legfőbb tendenciáit.

Az elemzés másik forrásaként mai, aktív módszerrel, kérdőívvel gyűjtött adatokat is felhasználtam. A 76 feldolgozott kérdőív adatközlői tanítványaim, 18 és 25 év közötti főiskolások és egyetemisták voltak: egri magyar szakos főiskolások, egri óvóképzős főiskolások, egri tanítóképzős főiskolások, budapesti magyar szakos egyetemisták, budapesti magyar mint idegen nyelv szakos egyetemisták.¹³ A Trianonhoz kapcsolódó fogalmi sémákat feltárni kívánó elicitációs kérdőív négy kérdést tartalmazott, amelyek egyrészt a fogalmi kapcsolódások rendszerére kérdeztek rá, másrészt különböző perspektívákból egyszerű narratívák megalkotását kérték a I. világháborút lezáró békeszerződés következményeiről:

1. *Soroljon fel fogalmakat, címszavakat, amelyek eszébe jutnak Trianonról!*
2. *Írja le 7-8 mondatban, hogy mit jelentett Magyarország számára az első világháborút lezáró, Trianonban megkötött békeszerződés!*
3. *Hogyan magyarozná el egy óvódás, kisiskolás gyerekek, hogy mi történt Trianonban, hogyan hatott mindez Magyarországra!*
4. *Írjon kifejezéseket, megfogalmazásokat, szólásokat, amelyeket használni szoktak Trianonnal kapcsolatban!*

E két eltérő jellegű anyag mellett felhasználtam néhány mai, publicisztikai jellegű írást is, a metaforikus és metonimikus fogalomalkotás lehetséges szerepeinek érzékeltetésére.

3. Az I. világháborút lezáró békeszerződés értelmében bekövetkező határmódosulásokra a *Trianon* megnevezéssel való utalás már önmagában többszörös metonimikus közvetítés eredménye. A HELY AZ OTT TÖRTÉNT ESEMÉNYEK HELYETT típusú metonímia tipikus a történelmi események

¹¹ KOSZTOLÁNYI Dezső szerk., *Vérző Magyarország: Magyar írók Magyarország területéért*, Bp., Pallas részvénytársaság nyomdája, 1928.

¹² vö. LENGYEL András, A „*Vérző Magyarország*”: Kosztolányi Dezső irredenta antológiájáról. *Literatura*, 2007/4, 399–424.

¹³ Az adatfelvétel 2015 októberében történt az egri Eszterházy Károly Főiskola, illetve a Károli Gáspár Református Egyetem általam vezetett szemináriumain és előadásain. A kérdőíves adatgyűjtés során az adatközlőket tájékoztattam a kutatás tágabb céljáról. A résztvevők anonimitását biztosítottam, és az adatokat minden esetben bizalmasan kezeltem.

konceptualizálásában,¹⁴ mégpedig a könnyen hozzáférhető, egyértelműbben feldolgozható közvetítőfogalom alkalmazása miatt. A békeszerződés aláírása 1920. június 4-én történt, a franciaországi Versailles-ban lévő Nagy-Trianon kastélyban; a kastély megnevezése metonimikusan jelentheti magát a békeszerződést, illetve erre a metonímiára ráépül egy OK AZ OKOZAT HELYETT leképezés is,¹⁵ és a békeszerződésben foglaltak következményeire, elsősorban a Magyarországot érintő határmódosulásokra is vonatkozhat.

A Trianon-metonímiának ez a két fokozata már a vizsgált 1928-as kötetben is kimutatható. A metonimikus kapcsolódások első lépéseként a Trianon kifejezés egyértelműen a békeszerződésre utal: „*És mivel a legigazságtalanabb mindenek között Trianon, nekünk oda kellene menni és a 19. szakasz alapján ki kell erőszakolni a mi igazunkat*”.¹⁶

Ez a metonímia emellett metaforikus leképezéseknek is az alapjává válik már a vizsgált kötet írásaiban is. Az önálló cselekvőként konceptualizált Trianon pedig lehetővé teszi, hogy az okoktól eltekintve beszéljünk egy történelmi eseményről, a megszemélyesítés révén, mintegy saját akarattal rendelkező entitást, sorscsapást jelenítve meg azt, miként a következő szövegrészek is mutatják: „*A bűnös Trianon által előidézett mérhetetlen igazságtalanság elleni küzdelmünket irredentizmusnak szokták nevezni*”,¹⁷ „*Trianon egy ideális gazdasági, kulturális és politikai egységet bontott meg, szegénységet hozott Csonkamagyarországra, de az elszakított területekre is*”.¹⁸

A metonimikusan használt kifejezés egy további ok-okozati kiterjesztésnek is alapjává válik, nemcsak a határmódosulást jelenti, hanem a további következményeket is, az igazságtalan bánásmód felett érzett fájdalmat is. Hatásosan fejti ki a Trianon-metonímia motivációját Nagy Emil esszéje: „*azt a magyar lelkivilágot, amely a Mária Antoinette mártír királyné kis kastélyából ránszabadított szörnyűséges igazságtalanság nyomán mi bennünk él*”.¹⁹

A Trianonhoz kapcsolódó fogalmi hálók feltárására összeállított kérdőív első kérdésére kapott válaszok – a *Trianon* hívószóra aktiválódó fogalmak sokrétősége révén – szintén rámutatnak a többszörös metonimikusság jelenségére. A 76 adatközlőtől kapott 572 válasz változatos módon kapcsolódik Trianonhoz. A békeszerződés konkrétumaira utaló adatok mellett (pl. *békeszerződés*, *békediktátum*: 71 előfordulás; *első világháború*: 57 előfordulás) szerepeltek a konkrét helyre utaló, a metonimikus leképezés közvetítőfogalmához kapcsolódó fogalmak (pl. *Versailles*: 14 előfordulás, *tükörterem*: 4 előfordulás); de nagy számban fordultak elő az okozatot, a következményeket megjelölő fogalmak is (pl. *igazságtalanság*: 39 előfordulás, *vesztesség*: 17 előfordulás, *gyász*: 11

¹⁴ KÖVECSES 2005, i. m., 148.

¹⁵ Uo., 158.

¹⁶ HEGEDŰS Lóránt, *Népek pünkösdjé, ha egyszer eljövend* = KOSZTOLÁNYI szerk., i.m. 208.

¹⁷ NAGY Emil, *Az irredentizmus* = KOSZTOLÁNYI szerk., i. m., 25.

¹⁸ GÖMBÖS GYULA, *Történelmi igazságok* = KOSZTOLÁNYI szerk., i. m., 41.

¹⁹ NAGY, i. m., 27.

előfordulás), egészen olyan következmények megjelöléséig, mint a *Nagy-Magyarország nyomatos pólók* (1 előfordulás).

Ezek az adatok arra utalnak, hogy TRIANON olyan közvetítőfogalomként működik, amely több különböző célfogalmat képes aktiválni, a célfogalmak pedig nem is feltétlenül egy fogalmi tartományba tartoznak, hanem szintén érintkező, kontiguitást mutató tartományokba. A TRIANON közvetítőfogalom által elérhető célfogalmak egyre tágabb fogalmi tartományai véleményem szerint így modellezhetők: 1. AZ OTT TÖRTÉNT ESEMÉNYEK (*békeszerződés*); 2. AZ OTT TÖRTÉNT ESEMÉNYEK KÖZVETLEN KÖVETKEZMÉNYEI (*határváltozás, területvesztés*); 3. AZ OTT TÖRTÉNT ESEMÉNYEK IGAZSÁGTALAN BÁNÁSMÓDJA (*igazságtalanság*); 4. AZ OTT TÖRTÉNT ESEMÉNYEK FELETTI GYÁSZ, SZOMORÚSÁG (*gyász, fájdalom*); 5. ÁLTALÁNOS KISZOLGÁLTATOTT HELYZET („*amit tettek velünk*”).

A metonimikus használatnak, a célfogalmak körének parttalan kitágításának jelenségét hatásosan mutatja Radnóti Sándor írása, szemléltetve azt, hogy Trianon tágabb értelemben is metonímiává válik a magyar kultúrában, az „amit tettek velünk” metonímiájává. *„Az idő megállítása egy valóban traumatikus eseménynél, amely – mivel majd’ száz éve történt – már kilépőben van a kommunikatív emlékezet köréből, de nem tud történelmi emlékezetté, feldolgozott emlékezetté válni, mert – áll az idő. De ebben az álló időben, körben forgó önmozgása elegendő arra, hogy mindent, ami valóságos és képzelt rossz bekövetkezett velünk az elmúlt száz esztendőben, alárendeljen ennek, és begyömöszöljön ebbe a traumába. Ami erre nem tűnik alkalmasnak, amit nem „tettek velünk”, hanem közülünk tették, az vagy kikerül a nemzeti trauma-körből, vagy átértelmeződik. Minden Trianonná válik, még hozzá Trianon-matricává: egy mindenre ráragasztható, kétdimenziós, mélység nélküli öntapadó címkévé. Trianon az Európai Unió, Trianon a Szovjetunió, Trianon a náci Németország.”*²⁰

A TRIANON-fogalom metonimikus használatának, többszörös metonimikus áttételeinek véleményem szerint az eseményhez való közösségi viszonyulásra, a történetek feldolgozására is lehet kihatása. A könnyen hozzáférhető, tulajdonnévi fogalom kifejtetlenséget tesz lehetővé, a kifejtetlenség és a Trianont cselekvőként megismerő metaforák révén megteremtve a felelősségelhárítás lehetőségét. A közvetítőfogalom által létrejött többszörös kapcsolódás, a metonimikusság különböző szintjei pedig reflektálatlanul épülhetnek be a kollektív emlékezetbe.

Kérdésként vetődhet fel épp ezért, hogy a metonimikus beszédmód által teremtett kifejtetlenség mennyiben járulhat hozzá ahhoz, hogy Trianon traumája közösségileg máig feldolgozatlan. Érdekes ebből a szempontból, hogy a pszichológiában a traumafeldolgozás elsődleges szakaszának a hallgatást, a narratív leképezhetetlenséget tartják²¹, a békediktátum után azonban Magyarországon éppen a fájdalom nyílt kibeszélésének kultúrája lépett működésbe (többek közt pályázatokat írtak ki

²⁰ RADNÓTI Sándor, A Trianon-matrica. <http://www.szombat.org/politika/a-trianon-matrica>

²¹ vö. MENYHÉRT Anna, *Elmondani az elmondhatatlant. Trauma és irodalom*, Bp., Ráció Kiadó, 2008.

olyan jelmondatra, imára, amely alkalmas „a revans eszméjének életben tartására”²²). A metonimikus fogalomalkotás azonban lehetővé tette és teszi mindmáig az egyes aspektusokról való hallgatást, és így a metonimikus beszédmód akár hozzá is járulhat a trauma feldolgozásának megrekedéséhez.

4. A békeszerződés tartalmának konceptualizálásában több különböző metafora, több különböző forrástartomány játszik szerepet. A legmeghatározóbb funkciója egy átfogó, AZ ORSZÁG TERÜLETÉNEK CSÖKKENTÉSE EGY (BIRTOKOLT) ANYAG/TÁRGY RÉSZEKRE SZEDÉSE megfelelésnek van. Ez a fogalmi tartományok közötti leképezés egy olyan alapvető képi sémára épül, amely az EGÉSZ és a RÉSZEK egymáshoz való viszonyát, annak megváltoztatási lehetőségeit dolgozza ki, különböző módokon.

A vizsgált kötet anyagának metaforikája ebben a tekintetben összhangban van a nemzet korábbi, épületként, élő organizmusként, növényként vagy emberként való konceptualizációjával.²³ A BÉKESZERZŐDÉS ELŐTTI MAGYARORSZÁG TERMÉSZETES EGYSÉG, A BÉKESZERZŐDÉS UTÁNI MAGYARORSZÁG pedig az ERŐSZAK ÁLTALI RÉSZEKRE SZEDETTSÉG állapotával azonosítódik. Ennek az alapvető sémának a különböző kidolgozásai egy-egy szövegben halmozva is felismerhetők: „A mi nemzeti fájdalmunk olyanféle, mint amit a hatalmas tölgyfa kiabálna ki a világba, ha nyelve lenne, amikor büszke koronáját leszakítják csonkán maradt törzséről. A mi rajtunk elkövetett trianoni örület olyan valami, mintha az épületet elválasztanák a fundamentumától, az aranyfácánt megfosztanák minden tollától, a virágoskertből gyökeresen kitépnének minden virágot, levakarnák a termőréteget a búzaföldről, évezredes medréből kivetnék a büszke folyót, vagy a kannibálok szétdarabolnák szemünk láttára a tulajdon édesanyánkat!”²⁴

Az országrészek elvételének igazságtalanságát a HATÁRMÓDOSÍTÁS RABLÁS leképezés teszi érzékelhetővé. Az 1928-as kötetben többször is előfordul az új határviszonyok ilyen metaforizációja, amely a trianoni nemzetközi megállapodás jogszerűtlenségének metaforikus implikációját foglalja magában: „S mi ezt a sok vihart kiállott gyöngyös bokrétát hagyjuk most lelketlen, gonosz rablók által széttépni, elrabolni?!”,²⁵ szabad-e elrabolni iskolákat, színházakat, kulturális intézeteket s szabad-e elrabolni magát a nemzeti kultúrát és a legyőzött nemzet nyelvét?”²⁶

AZ ORSZÁG TERÜLETÉNEK CSÖKKENTÉSE EGY (SZERVES) EGYSÉG RÉSZEKRE SZEDÉSE alapvető sémáját különböző metaforák valósítják meg, melyek közül a feldolgozott nyelvi anyag alapján a következők a legjellemzőbbek:

²² vö. VONYÓ József, *A Magyar Hiszekegy születése*. <http://www.historia.hu/archivum/2002/0201vonyo.htm>

²³ CZIER, i. m., 12–17.

²⁴ NAGY, i. m., 27.

²⁵ SZONTAGH Tamás, *Nem, Nem Soha!* = KOSZTOLÁNYI szerk., i. m., 23.

²⁶ PORZSOLT Kálmán, *Elrabolt iskolák* = KOSZTOLÁNYI szerk., i. m., 118.

1. A TERÜLET CSÖKKENTÉSE EGY TÁRGY FELVÁGÁSA
2. A TERÜLET CSÖKKENTÉSE EGY ÉLŐLÉNY FELVÁGÁSA (AMPUTÁLÁS, CSONKÍTÁS)
3. A TERÜLET CSÖKKENTÉSE EGY TÁRGY ELSZAKÍTÁSA
4. A TERÜLET CSÖKKENTÉSE EGY TÁRGY RÉSZEINEK ELCSATOLÁSA.

Putz a történetírás 1990 utáni diskurzusainak Trianon-fogalmát vizsgálva úgy látja, hogy ezen leképezések mindegyikének az ELVÁLASZTÁS generikus idealizált kognitív modellje képezi alapját, és intenzitásuk foka szerint skálára rendezhetők, a legkevésbé intenzív ELCSATOLÁS fogalomtól kezdve a VÁGÁS és SZAKÍTÁS fogalmán át az AMPUTÁLÁS-ig.²⁷

Ez az intenzitásskála a forrástartományok sajátosságai alapján, a belső szerkezetükből a céltartományba átvitt mozzanatok révén értelmezhető, így például az élő forrástartományok intenzívebb metonimikus képzeteket hívnak elő, mint az élettelenek. A Trianon-metamorika alakulástörténetét tekintve sajátos, hogy míg az ELCSATOLÁS képze az azt feltételezi, hogy eleve szétválasztható, ide-oda csatolható részekről van szó, azaz AZ ORSZÁG RÉSZEI MECHANIKUSAN EGYMÁSHOZ KAPCSOLT ALKATRÉSZEK, addig az AMPUTÁLÁS forrástartománya a visszafordíthatatlanság, a megmászhatatlanság metaforikus következményével jár.²⁸

Az 1928-as kötetnek már a címe is jelzi az írások többségére jellemző intenzív szerves metaforizációt, nem érvényesítve a visszafordíthatatlanság metaforikus következményét, hanem inkább a fájdalom, a szerves egység megbontásának mozzanatát emelve ki a forrástartomány jelentésszerkezetéből. Az emberi, megszemélyesítő metaforizációt a borítón szereplő képi ábrázolás is erősíti: a szenvedő férfialak rajza Jeges Ernő munkája. Meghatározó szerepűek a kötetben azok a kifejezések, amelyeknek alapját a vágás, az élő anyag vágásának forrástartománya jelentheti: „Ezen eldarabolás, megcsontítás ellen kell küzdeni minden erővel, minden eszközzel”;²⁹ „Szent István koronája birodalmának összemészárlása”.³⁰

Az AMPUTÁLÁS, CSONKOLÁS metaforájának több kidolgozott, részletesebben kifejtett nyelvi megvalósulása is megtalálható a kötetben. A megcsontítás metaforájának működésében Putz Orsolya a forrástartomány és a céltartomány elemeinek egymásra vetítéséből a következő mozzanatokot emeli ki:³¹

Forrástartomány	Céltartomány
emberi test	egy ország területe
ép emberi test	a Trianon előtti (történelmi) Magyarország területe
megcsontított test	a Trianon utáni Magyarország területe

²⁷ PUTZ, i. m., 51.

²⁸ TAKÁCS Ferenc, *Csonk, csat, test, korona*. <http://www.epa.hu/01300/01326/00025/janu1.htm>

²⁹ SZONTAGH, i. m., 23.

³⁰ NAGY, i. m., 27.

³¹ PUTZ, i. m., 51.

A következő szövegrészletben különösen kegyetlen módon, a már halott nemzet testrészeinek levágásaként jelenítődik meg a test megcsonkításának képzete. Ezáltal a forrástartomány szerkezete is átértékelődik, Európa nem is egyszerűen sebészként, hanem boncmesterként metaforizálódik: „Európa (...) nem rendbe próbálja hozni a leterített nemzet kezét-lábát, hogy elférjen a koporsóban, hanem nagy furfangosan levágja félkezét, hogy a másik szomszéd legyen vele boldog; levágja a féllábát is, arra vár a harmadik szomszéd és levágja a másik féllábát, mivelhogy arra is van pályázó”.³²

Karinthy kötetbeli írásában az AMPUTÁLÁS forrástartományának a céltartományra való szokásos leképezését kiterjeszti,³³ azaz egy ritkábban emlegetett mozzanatot, a levágott testrészek hiányának érzetét emeli be a céltartomány értelmezésébe: „(...) valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról — arról, hogy akinek levágták a kezét és lábát, sokáig érzi még sajogón az ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár,! és ezt; Erdély, és ezt: Kárpátok — meg fogod tudni, mire gondoltam”.³⁴

Andrássy Gyula írásában az AMPUTÁLÁS forrástartománya úgy dolgozódik ki, hogy a testrészek levágásának gyógyító szerepét emeli ki, amely a Trianon utáni Magyarország céltartományának értelmezésében kevésbé szokott szerepet kapni: „Az európai concert Törökországban a beteg részek amputálását mindig csak akkor rendelte el, mikor az összes kevésbbé radikális gyógyítási módokat végigpróbálta és azok mind fiaskót vallottak. Csak nálunk mondták ki mindjárt elsősorban, a végső szót”.³⁵

Az AMPUTÁLÁS forrástartományának leképezése révén mindezek mellett létrejön egy, az ÚJ HATÁROK SEBEK megfelelés is, amelyet Móricz megfogalmazása is mutat: „Oh a határon, az országhatáron túl . . . már úgy megkeményedett az emberek nyelvén a szó, hogy a Bánságot tőlünk országhatár választja el, mint a behegedt seb, régi égés után . . .”³⁶

Az ELCSATOLÁS metaforája a kötetben kizárólag az ország korábbi területi változásairól szólva, illetve más országok példájára vonatkoztatva fordul elő.

A kérdőívvel gyűjtött nyelvi anyag kis narratíváiból, azaz a 2. és 3. kérdésre kapott válaszokból a csonka Magyarország kifejezésen kívül teljességgel hiányzik a szerves metaforizáció. Az ELCSATOLÁS fogalmához kapcsolódik a kapott adatok 47, az ELVESZTÉS fogalmához 23, az ELVÉTEL

³² RÁKOSI Jenő, *Integritás* = KOSZTOLÁNYI szerk., i. m., 19–20.

³³ KÖVECSES 2005, i. m., 148.

³⁴ KARINTHY Frigyes, *Levél* = KOSZTOLÁNYI szerk., i. m., 19–20.

³⁵ ANDRÁSSY Gyula, *A harmadik Balkán* = KOSZTOLÁNYI szerk., i. m., 76.

³⁶ MÓRICZ Zsigmond, *Egy akol, egy pásztor* = KOSZTOLÁNYI szerk., i. m., 47.

fogalmához 19, az ELSZAKÍTÁS fogalmához pedig 11%-a. Ezek a kevésbé intenzív metaforák alkalmazásában ráadásul tipikus gyakorlatnak számít, hogy az adatközlők nem nevezik meg ágensét, a nagyhatalmak így mintegy általános alanyként értendők bele ezekbe a megfogalmazásokba, pl. *Magyarország területének 2/3-át elcsatolták*.

A kérdőívvel gyűjtött anyagban csupán a gyerekekhez forduló magyarázó narratívákban fordulnak elő intenzívebb megjelenítések, azonban ezek sem szerves metaforák, leginkább valamilyen joggal birtokolt tárgy eltulajdonítására utalnak:

- o *Fogtak egy nagy ollót, és sok területet levágtak régi nagy országból, mert vesztesek voltunk egy nagy háborúban.*
- o *Olyan, mintha valakinek az udvarát 3 részre szednék, és soha többé nem mondhatná azt, hogy az az ő udvara.*
- o *Mint amikor van egy csokid, és valaki megeszi a nagy részét.*

5. A feldolgozott adatok azt mutatják, hogy a Trianonhoz kapcsolódó metonimikus leképezések többféle célfogalom elérésére alkalmasak; a metaforizációt tekintve pedig a szerves forrástartományok szerepének egyre kevésbé érvényesülő hatása érzékelhető, jelezve az eseményektől való időbeli távolodást. A különböző metaforikus és metonimikus fogalomalkotási módok vizsgálata azért fontos a közösségi, történelmi tudat alakulásának a megértésében, mert egy adott céltartományt a különböző forrástartományok eltérő módon strukturálhatják, eltérő aspektusait emelve ki, illetve fedve el a kidolgozandó céltartománynak, a Trianonról szóló diskurzusok rétegzettsége pedig összefügg az alternatív konceptualizációk változataival.